

Flerspråkighet i ett globaliserat samhälle

Uppfattningar om minoritetsspråket som framtidsresurs

Robert Kenndal

Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet

Multilingualism in a globalized society: The minority language as a future resource

In this article the author investigates how the globalization of society is used as a reference in the discussion of future opportunities among minority language speaking youths in Sweden. A spatial typology of four different types of societies are constructed, the national, the multicultural, the diasporic and the transnational society, all giving the expression of different levels of globalization. These are used as layers of reference put upon the empirical data, functioning as a raster on a screen. The result is a pattern of expressions in three societal dimensions, the economic, the social and the cultural dimension. The findings of the investigation show that the minority language as a future resource of opportunities is anchored in all four societal types and in all three dimensions. In the empirical data (the youths interviewed) the ability of anchoring (finding stories, opportunities etc.) is less frequent when it comes to the diasporic and the transnational as a foundation for opportunity and more frequent when it comes to the national and the multicultural.

Key words: Transnationalism, Diaspora, Multiculturalism, Nationalism and Language.

Under de senaste årtiondena har det både inom och utom den akademiska världen gjorts försök att omformulera och definiera den samhällsförändring som brukar förknippas med globalisering. Till denna samhällsförändring hör den tekniska, ekonomiska, sociala och kulturella utveckling som möjliggjort ökat informationsflöde, ökad rörlighet, nya politiska rörelser samt spridning av kapital, varor och tjänster (Eriksen 2007). Diskussionen kring denna utveckling har till stor del rört frågan om statens och specifikt nationalstatens vara eller icke vara (Holden 2000, Held 2006, Hirst & Thompson 1999). Kosmopoliter har hävdad att nationalstatens roll som samhällsgrund är överspelad medan andra pekat på att dess roll är viktigare än någonsin (Calhoun 2007). Vidare har vi kunnat se en ökad rörlighet över nationsgränserna, inte minst vad gäller tilltagande migrationsströmmar. Den kulturella heterogeniteten inom nationsgränserna har ökat samtidigt som föreställningen om det multikulturella samhället tagit form (Thörn 2002, Kymlicka 2001). Migrationen har dock förändrat uppfattningen inte bara om den samhälleliga gemenskapen utan även om dess gränsoverskridande aspekter. En sådan aspekt är bildandet av diasporiska förhållanden mellan sändar- och mottagarländer inom vilka migranterna behåller kontakten med "hemlandet" och bevarar sin kulturella identitet (Brazier & Mannur (red.) 2003, Siu 2001, Cohen 1997). Migranternas upprätthållande av ekonomiska, socia-

la och kulturella kontakter och utbyten inom långvariga gemenskaper som sträcker sig över nationsgränserna har även beskrivits som transnationella sociala fält (Basch 1994) och transnationalism eller transnationella sociala rum (Pries 1999, Vertovec & Cohen 1999).

De olika begrepp som används för att beskriva denna samhällsförändring riskerar dock att bli modeord eller "buzz-words" vilka får betydelsen av allt och inget på samma gång. Allt fler hoppar på tåget, eller "turning transnational" (Bailey 2001), vilket kan leda till att begreppen urvattnas eller får eget liv. Detta gäller både inom och utom den akademiska världen vilket leder till att den potentiella förståelsen av de empiriska fenomen och processer som dessa begrepp syftar till att skapa, riskerar att gå förlorad.

Försök att omformulera och definiera ovanstående samhällsförändring har även gjorts i utbildningspolitiska styrdokument (Olson 2008). Det samhälle som unga utbildas att möta, tar sig i styrdokumenten allt mer gränsöverskridande proportioner. Kunskapskraven jämförs internationellt och anpassas till en rörlig och gränsöverskridande arbetsmarknad. Till detta kommer även förberedelsen för att hantera en mer språkligt heterogen sammansättning av befolkningen. Språkkunskaper har under perioden för millennieskiftet diskuterats flitigt. Dels genom att "språk öppnar fönster mot världen" (Skolverket 2006: 46), dels genom att språk förbereder för en global arbetsmarknad (SOU 2008). Även om det finns en gränsöverskridande ambition i de utbildningspolitiska styrdokumenten är det mer oklart hur denna ambition når och mottas av de ungdomar som finns inom utbildningssystemet och hur dessa uppfattar de gränsöverskridande möjligheter som språkkunskaperna innebär. För ungdomar som själva migrerat eller som har föräldrar som har migrerat torde det eller de språk som familjen talar kunna ligga till grund för gränsöverskridande möjligheter. Men det är också tänkbart att språkets värde förankras eller till och med begränsas, inom ramen för ett rumsligt mer avgränsat samhälle. I den vardagliga diskussionen kring språk och utbildning refereras ofta till det svenska samhället och den svenska skolan. Detta gäller även i talet om det så kallade multikulturella samhället och den multikulturella skolan. Även begreppen diaspora och transnationalism har potential att bli vanligt förekommande i den vardagliga debatten kring samhällets och skolans utveckling. Detta leder till ett behov av att titta närmare på dessa begrepp och hur de relaterar till empiriska uttryck.

Studieområde, syfte och metod

Vilken betydelse har då utvecklingen mot ett mer gränsöverskridande samhälle när det kommer till ungdomars uppfattningar om de möjligheter som denna utveckling innebär i deras egna omedelbara eller mer avlägsna framtid? För att förstå hur samhällseliga dimensioner av det slag som diskuterats ovan relaterar till ungdomars vardagliga liv och hur deras vardagliga uppfattningar och därav föranledda val förankras i skal-mässigt skilda samhällseliga rum finns det anledning att undersöka denna fråga empiriskt. Den empiriska studie som ligger till grund för denna artikel har centrerats kring

hur flerspråkiga gymnasieungdomar i Sverige uppfattar det icke-nationella språket som en resurs, tillgång och möjlighet utifrån olika individuella och samhällsliga aspekter. Uppfattningarna kan sägas vara subjektiva tolkningar, en diskursiv verklighet, av vad det innebär att ha ett annat språk än det nationella språket och avhuruvida det är en tillgång när det kommer till olika aspekter av deras liv, dvs hur språket utgör en del av en möjlighetshorisont inom vilken framtiden stakas ut.

Genom att konstruera och använda det som Max Weber kallar *idealtyper*, blir det möjligt att analysera hur ungdomarnas uppfattningar som diskursiv verklighet förhåller sig till och förankras inom olika idealtypiska samhällen avgränsade av rumsliga dimensioner. De fyra samhällsliga typer som används i denna studie bygger på tidigare forskning och varje typ hålls logiskt samman genom sin rumsliga uppbyggnad. Typerna kan dock inte sägas representera ”verkligheten” eller som Bourdieu m.fl. uttrycker det: ”the ideal-typical constructions of the sociologist can ”make a contribution” by leading to the formulation of hypotheses and suggesting questions to be put to reality; in themselves, they provide no knowledge of reality” (Bourdieu, m.fl., 1991: 185). Det kan uppfattas som att Weber ger idealtyperna någon form av mening då han uttrycker att ”relationships of the type referred to by the abstract construct are discovered or suspected to exist in reality to some extent, we can make the characteristic features of this relationship pragmatically clear and understandable by reference to an ideal-type ... It is not a description of reality but it aims to give unambiguous means of expression to such description” (Weber, 1949: 90). Användningen av idealtyper tjänar till att förstå och skapa mening åt fenomen och processer, vilka kan vara ”verklighetens” konstruktioner, men vilka i sig inte kan likställas med de idealtypiska konstruktionerna. Genom att tjäna som konceptuell grund för exempelvis diskussionen om samhällets gränsöverskridande utveckling är det möjligt att bryta med ”spontaneous sociology” eller ”common sense-teorier” (Bourdieu, m.fl. 1991: 20–249). Vardagliga diskurser exempelvis kring samhällets sociala och rumsliga organisering, riskerar att kontaminera forskningen och idealtyper kan vara ett sätt att explicitgöra det som i vetenskapligt eller dagligt tal tas för givet eller förbises.

Den genomförda studien ger en möjlighet att se hur ett empiriskt gränsöverskridande fenomen förhåller sig och relaterar till samhällets gränsöverskridande utveckling vilken debatterats så flitigt under de senaste årtiondena.

Syftet med denna artikel är att testa hur de rumsliga samhällstyperna kan fungera som analytiska referensramar genom att visa hur ungdomarnas uppfattningar förankras inom, och relaterar sig till de fyra abstraktioner av det samhällsliga rummet som presenteras nedan. Dessa abstraktioner utgörs av fyra samhällskonstruktioner – en nationell, en multikulturell, en diasporisk och en transnationell. Dessa ska ses som typer för förståelse, vilka i detta fall först konstrueras utifrån tidigare forskning och vetenskaplig litteratur och därefter analyseras utifrån det empiriska materialet. Idealtyperna läggs som ett raster över empirin, i detta fall ungdomarnas utsagor. Det som framträder är en bild av hur utsagorna rör sig inom ramen för den logik som ligger till grund för de olika samhällstyperna.

Idealtyperna är även en möjlig väg att hantera kritiken mot det som kommit att

kallas metodologisk nationalism. Den metodologiska nationalismen har definierats som "the naturalization of the nation-state by the social sciences" (Wimmer & Glick Schiller, 2003 s. 101) och ryms därmed inom Bourdieus (1991) motstånd mot "common sense-teorier" inom den vetenskapliga forskningen. Detta innebär att man i studiet av sociala processer och samhällsliga fenomen tar nationalstaten som ett naturligt studieobjekt då man likställer samhälle och nationalstat samt smälter samman nationalstatens intressen med vetenskapens intressen. Detta framträder enligt Wimmer & Glick Schiller (2003) på tre olika sätt. För det första bortses från nationalismens betydelse för det moderna samhällets utveckling och nuvarande form. För det andra tas nationalstaten och dess gränser förgivna och får utgöra den huvudsakliga analysenheten. För det tredje begränsas det vetenskapliga studiet till inomnationella processer vilket har överskuggat gränsöverskridande processer (Wimmer och Glick Schiller, 2003). Ett första steg ur den metodologiska nationalismen är att genom de fyra samhällstyperna problematisera och definiera det samhällsliga rummets sociala och fysiska utsträckning. Detta görs genom att skilja en relativ rumsuppfattning från en absolut rumsuppfattning (se nedan). Ett andra steg är att definiera hur olika aspekter av språk framträder inom och mellan olika idealtyper. I denna artikel lyfts aspekter inom den sociala, kulturella och ekonomiska dimensionen av det språkliga vardagslivet fram.

Det empiriska material som ligger till grund för analysen i denna artikel utgörs av 13 semistrukturerade intervjuer med ungdomar på två gymnasieskolor i Stockholm. Den ena gymnasieskolan är belägen i Stockholms innerstad och har en "internationell" inriktning och ett stort upptagningsområde av studenter. Den andra skolan är belägen i en av Stockholms södra förorter och har en bred inriktning bland annat mot idrott och estetik. Upptagningsområdet för den andra skolan utgörs främst av närområdet men skolan har även ett nationellt intag till två spetsutbildningar. Ungdomarna i undersökningen med turkiska, arabiska, persiska och syrianska som modersmål gick vid intervjutillfället sitt andra år på teoretiska program. Ett antal ungdomar uppgav flera icke-nationella språk och även svenska som modersmål. Litteraturen kring två- och flerspråkighet och vad som ska räknas som modersmål och inte är långt ifrån enad (Se exempelvis Cromdal & Ewaldsson 2003, Romaine 1995, Lyon 1996). En närmare genomgång av denna litteratur skulle vara intressant men det ligger utanför artikelns direkta syfte och utelämnas därför. Men sammanfattningsvis, med ökad rörlighet och tilltagande flyttningsmönster över landsgränserna kan människors språkliga situation antas bli allt mer komplex.

En majoritet av ungdomarna deltog i modersmålsundervisningen vid intervjutillfället och samtliga hade under någon period deltagit i undervisningen under grundskoletiden. Som bakgrundsinformation registrerades endast ålder, kön, språk och utbildningsprogram vid intervjutillfället. Intervjuerna genomfördes på respektive gymnasieskola, de pågick under ca 30–60 minuter och de transkriberades i sin helhet. I urvalsprocessen efter strävades en socioekonomiskt bred och könsjämn fördelning av informanter för att möjliggöra olika meningar att träda fram snarare än för att få ett representativt urval. Syftet med undersökningen var inte att mäta hur olika

bakgrundsvariabler påverkar inställningar till det enskilda språk utan snarare att söka efter olika förhållningssätt till och betydelser av, det icke-nationella språket som kunskap och framtida resurs. Urvalet av intervjupersoner skedde genom en form av snöbollsmetod där en nyckelperson på varje gymnasieskola kontaktades vilken sedan förmedlade kontakt med ungdomar. Nyckelpersonen var i det ena fallet en biträdande skolledare och i det andra fallet en ämneslärare. De semistrukturerade intervjuerna gav utrymme för en viss flexibilitet vad gäller intervjuens innehåll (Kvale 1997). Forskare och informant upptar i alla kvalitativa studier en rad olika sociala positioner vilka i sin tur påverkar resultatet som transkriberad text (Rose 1997). Därför ligger sådana studier endast till grund för analytiska generaliseringar (Denzin & Lincoln 1994). I mitt fall menar jag att förhållandena mellan de rumsligt definierade samhällstyper som beskrivs nedan bör jämföras med andra empiriska material men att det är troligt att förhållandet mellan empiri och teori skulle vara giltigt även i andra fall än det som studerats här.

Artikeln består av två delar. I *den första* delen konstrueras fyra samhälleliga rum genom att utgå från det ramverk som Ludger Pries (2005) lägger grunden för i sin artikel *Configurations of geographical and societal spaces: a sociological proposal between 'methodological nationalism' and the 'spaces of flows'*. Genom att kombinera två olika fysiska rumsuppfattningar och två olika sociala rumsuppfattningar konstruerar Pries fyra samhällstyper vilka resoneras fram genom att referera till tidigare forskning och diskussionen kring samhällets utveckling. Till dessa lägger jag, inspirerad av Pries, tre sociala dimensioner inom vilka de olika idealtypiska samhällena kan tjäna som analytisk grund. I *den andra* delen kopplas gymnasieungdomarnas utsagor till de fyra samhällstyperna som grund för rumslig förankring. En utsaga kan tangeras flera samhällstyper och analysen går ut på att visa komplexiteten i de uppfattningar som förs fram. Uppfattningarna ges i denna studie betydelse efter hur de relaterar till de konstruerade typerna, inte efter den individuella kontext inom vilken de förs fram. Det är inte *vad* som sägs som analyseras utan *hur* det som sägs förankras inom de konstruerade idealtyperna som presenteras i textens första del.

Fyra samhälleliga idealtyper

I diskussionen kring gemensamma och individuella vardagliga processer och fenomen görs ofta distinktioner mellan olika typer av samhällen. Begrepp som det "svenska samhället", det "globala samhället" eller det "multikulturella samhället" förekommer utan att närmare förklara dessa "samhällens" innebörd. Genom att skapa begrepp och konceptuella analysredskap är det möjligt att på ett mer greppbart sätt förstå och analysera hur olika samhälleliga fenomen och processer äger rum. Ludger Pries (2005) gör ett försök att skapa sådana begrepp genom att presentera en typologi inom vilka olika rumsbegrepp och dimensioner av rum kombineras till idealtypiska *konfigurationer*. Pries menar att dessa kan ligga till grund för studier av gränsöverskridande fenomen som exempelvis migration etc. Inom dessa konfigurationer varierar ett absolut kontra ett relativt rumsbegrepp med en fysisk (territoriell) kontra en social (samhäl-

lelig) rumsuppfattning. Med det absoluta rumsbegreppet får rummet form av en avgränsad enhet, en container, vilket definierar vad som finns innanför och vad som finns utanför. Det relativa rumsbegreppet syftar på det rum som skapas av sitt innehåll, exempelvis relationer, symboler och artefakter. Den fysiska rumsuppfattningen innefattar rummets territoriella utbredning på jordens yta vilken kan skiljas från den sociala rumsuppfattningen vilken innefattar och avgränsas genom de sociala processer och fenomen vilka utspelas i samhället.

Tabell 1. Det absoluta och det relativa rumsbegreppets fysiska och sociala dimensioner

Dimensions of space	Concept of space	
	Absolutist	Relativist
Geographic space	Genuine existence/maintains its characteristics without relation to (other) elements	Framework of positional relation of elements/no independent existential quality of its own
Societal space	Geographically contiguous/societally specific/homogenous/inclusion and exclusion	Pluri-local, dense, durable overlapping concentrations of societal practices, symbol systems and artefacts/multi-dimensional

(Pries 2005: 172).

Genom att kombinera dessa begrepp presenteras sju stycken samhällskonfigurationer vilka Pries benämner (1) inter-nationalization, (2) supra-nationalization, (3) re-nationalization, (4) globalization, (5) glocalization, (6) diaspora-building, (7) transnationalization. Var och en av dessa konfigurationer "samexisterar" och kompletterar varandra snarare än utgör skilda rum inom vilka olika samhällsliga processer och fenomen gör sig gällande. Till dessa konfigurationer lägger Pries ett antal analytiska dimensioner av det samhällsliga rummet. Dessa utgörs av ekonomiska, politiska, kulturella, sociala, tekniska och ekologiska aspekter vilkas dimensioner ökar den analytiska potentialen av samhällstyperna. I denna text utgår jag till viss del från Pries konfigurationer och samhällsliga dimensioner när jag skapar fyra typer av samhällsliga rum vilka sedan får utgöra en analytisk referens för bearbetningen av det empiriska materialet. De fyra typer som används här har konstruerats för det empiriska material från vilket utsagorna i analysen nedan hämtas. Genom att explicit konstruera olika samhällstyper skapas förutsättningar för en större förståelse av dessa processer och fenomen samt en ökad möjlighet att precisera kopplingen mellan empiri och teori, eller som i detta fall en diskursiv verklighet, och de begrepp som ligger till grund för förståelsen av denna verklighet. Idealtyperna syftar även till att öka betydelsen av de ve-

tenskapliga begreppen genom att de ger uttryck för olika former av mening vilka kan fungera som referens även utanför den vetenskapliga diskursen. De begrepp som har valts ut till denna studie har diskuterats flitigt i litteraturen och har använts och tolkats på olika sätt av olika författare. Diskussionen som följer utgår främst från begreppens *rumsliga* aspekter vilka ofta har förbisetts eller tagits för givna. Vi kommer nu att gå igenom de fyra idealtyperna, det nationella samhället, det multikulturella samhället, det diasporiska samhället och det transnationella samhället.

Det nationella samhället

Den första samhällstypen, det nationella samhället, syftar på det samhälle som vi har kommit att förknippa med föreställningen om nationalstaten (Eriksen 1998, Brubaker 1994, Fanton 2003). Med denna samhällstyp ryms det samhälleliga med alla dess dimensioner och aspekter inom ett territorium, ett avgränsat fysiskt rum. Samhället likställs enligt denna idealtyp med en "container" inom vilken sociala, politiska, kulturella och ekonomiska processer och fenomen ryms. Enligt John Agnew (1994) bygger exempelvis uppfattningen om staten som en naturlig politisk enhet på en geografisk omedvetenhet och ett antal förgivet tagna antaganden vilka han definierar som "the territorial trap". Denna uppfattning utgörs förutom av att staten ses som en statistiskt oföränderlig container, även av antagandet om statens suveräna kontroll över ett territoriellt område med det dualistiska förhållandet mellan det som är innanför och det som är utanför. En nationell gemenskap kan föreställas genom tillgången på exempelvis information (Anderson 1993), traditioner (Hobsbawm 1983) och uttryck (Malkki 1992). Det och den som inte ryms inom den nationella föreställningen riskerar att exkluderas ur samhällsgemenskapen. Ett exempel på detta kan gälla vem som räknas som samhällsmedborgare. Enligt Joe Painter och Chris Philo (1995) måste medborgaren i en nationalstat urskiljas och konstrueras eftersom nationalstatens gränser inte definierar vem som ska inkluderas (även om föreställningen om medborgaren uppfattas och därmed tas som naturlig). Men i urskiljandet och konstruerandet av en medborgare finns det heller inte plats för heterogenitet och differentiering utan bara för en typ av medborgare. Det samma kan sägas gälla språk och kultur. De språk och de kulturella uttryck som inte räknas som nationella, dvs som alltså inte överensstämmer med föreställningen om det nationella språket och den nationella kulturen, förläggs utanför nationens gränser och är därmed exkluderade.

Utbildning kan sägas vara en av samhällets grundpelare (Lundgren 1979) och därmed även en av nationalstatens grundpelare (Robertson & Dale 2008). Detta kommer ofta till uttryck i utbildningspolitiska dokument (Isling 1988, Richardson 1983, Heater 1998, 2004). Det faktum att de nationella utbildningssystemen byggts upp som ett led i skapandet av nationalstater, samt att diskussioner, debatter och forskning om utbildning tagit både nationalstaten och det nationella utbildningssystemet förgivet har kommit att kallas för "det nationella utbildningsparadigmet" (Adick 2008). Utbildningssystemet ses inom detta paradigm som en nationell angelägenhet och som något naturligt givet vilket gjort att man även behandlat och undersökt det som om så vore fallet. Det som är gränsöverskridande i det nationella utbildningsparadigmet

kan eventuellt framstå som ett problem att hantera eller som en avvikelse, men inte som möjlighet, grundförutsättning eller del av samhällsstrukturen (Schiffauer (red.) 2004, Bunar 2001).

Med Ludger Pries' begreppsapparat bygger föreställningen om det nationella samhället på en absolut rumsuppfattning både när det kommer till det fysiska (geographical) och det sociala (societal) rummet. Samhälleliga processer och fenomen lokaliseras inom ett fysiskt territorium vilket i sin tur hör till ett samhälle i form av ett nationellt territorium.

Det multikulturella samhället

Den nationella samhällstypen är svår att förena med de senaste årtiondenas ökade rörlighet över nationsgränserna och transnationella migration. För att det ska vara relevant att tala om ett nationellt samhälle krävs en homogenisering av det samhälleliga rummet inom ett territorium och en assimilering av dess invånare. Detta har kommit att bli allt mindre realistiskt. Det är inte ens önskvärt.

Genom en utvidgning av det sociala rummet och en postnationalisering av den samhälleliga gemenskapen har fler samhälleliga föreställningar och uttryck kommit att inkluderas inom det nationella fysiska rummet. Man kommit att tala om det multikulturella samhället och multikulturalitet (Kymlicka 1995, 2001). Det innebär att de facto inomnationella företeelser som exkluderas från den nationella gemenskapen inkluderas i den multikulturella samt att de invånare som i den nationella gemenskapen assimileras istället integreras i den multikulturella gemenskapen. Den absoluta uppfattningen av det sociala rummet byts ut mot en relativ uppfattning av det samma. Den absoluta rumsuppfattningen består dock när det kommer till samhällets fysiska utsträckning och de nationella gränserna förblir den container inom vilka samhälleliga processer och fenomen förväntas rymmas. Mycket av den kritik som riktats mot den metodologiska nationalismen gör sig gällande även inom studiet av det multikulturella samhället, genom att föreställningen om den nationella gemenskapen står som en fond mot vilket det mångkulturella diskuteras och problematiseras. Nihad Bunar (2001) menar till exempel att utbildningspolitiska frågor förvisats till integrationspolitiken och att detta lämnar ett gap mellan visioner om det multikulturella samhället och realiseringen av dessa visioner. Exempelvis ska den multikulturella skolan "ha utvecklat ett protektionistiskt drag från den "nationella skolan" som inte fullt ut förmår hantera de visioner som är förankrade i målen om jämlikhet och det mång-etniska samhällets krav på erkännandet av skillnader" (Dahlstedt m.fl., 2007:18). Vidare kan man diskutera huruvida samhällets medborgare integreras in i en befintlig struktur eller om utbildningssystemet banar väg för individuell social utveckling vilket i sin tur kan leda till samhällelig utveckling (Englund 2005).

Det diasporiska samhället

Genom att utvidga även den fysiska rumsuppfattningen ökar möjligheterna att överbrygga den metodologiska nationalismen och därmed även utveckla kritiken mot det multikulturella samhället. Inom det multikulturella samhället ges utrymme för män-

niskor vars familj någon gång migrerat och som befinner sig inom ett specifikt territorium att bevara och utveckla kulturella, språkliga och politiska praktiker och identiteter. Genom att se hur dessa identiteter och praktiker bevaras och utvecklas över landsgränserna inom vad som kommit att kallas en kulturell diaspora ökar möjligheterna till en större förståelse av hur det samhälleliga rummet är strukturerat och organiserat. Detta innebär även att den absoluta fysiska rumsuppfattningen byts ut mot en relativ rumsuppfattning där "samhället" och det "samhälleliga" sträcker sig bortom nationsgränserna. Det samhälleliga rummet är med denna samhällstyp med nödvändighet inte längre inramat inom ett enhetligt rum utan det sträcker sig över flera fysiska rum vilka i sig kan husera flera olika sociala gemenskaper. Begreppet diaspora har använts på olika sätt och i detta sammanhang kan det vara av vikt att skilja en *vid* definition av diasporabegreppet från en *snävare* definition vilken ligger till grund för den diasporiska samhällstyp som analyseras i denna text. Med en vid definition kan en diaspora sägas vara "the condition of imagining and maintaining relations with other communities that articulate a shared history, identity, and cultural heritage" (Siu 2001: 8). Med en något snävare definition kan tilläggas att även om den samhälleliga gemenskapen i diasporan är spridd över flera fysiska rum är gemenskapen relaterad till ett bestämt eller föreställt *centrum*, "hemlandet" (Pries 2005). Med denna definition kan samhälleliga fenomen och processer inom diasporan sägas utspela sig i förhållande till "hemlandet". Även om andra forskare har använt diasporabegreppet för att definiera samhälleliga processer och fenomen både inom och mellan hela det multilokala nätverk som diasporan utgör kommer jag i denna text att urskilja det som är relaterat till "centrum" som tillhörande den diasporiska samhällstypen (för en alternativ syn, se exempelvis Gilroy 1994). Detta för att skilja denna samhällstyp från å ena sidan den multikulturella samhällstypen vilken relaterar till inomnationella förhållanden och å andra sidan den transnationella typen för vilken hela det diasporiska nätverket ligger till grund.

Rogers Brubaker (2005) menar att det *diasporiska* i diasporabegreppet, nämligen (1) gruppens spridning, (2) orienteringen kring "hemlandet" och (3) den kollektiva sammanhållningen, kan fånga begreppets essens. Med centrum som ett nav kring vilket det diasporiska samhälleliga rummet breder ut sig över olika fysiska rum, får "samhälle" en ny innebörd. Det diasporiska samhället kan även hållas ihop av en eller flera olika sociala aspekter. Det är först när vi får en förståelse av hur det diasporiska samhället ger upphov till dubbla lojaliteter, dels till centrum, dels till de olika nationella gemenskaper inom vilka människor inom diasporan befinner sig, som det är möjligt att förstå många av de konflikter som finns inom det multikulturella samhället. I det multikulturella samhället förväntas lojaliteten riktas mot den gemensamma multikulturella samhörigheten. Om lojaliteten istället riktas mot det diasporiska nätet uppfattas detta som en bristande integration trots att det snarare är föreställningen om den nationella gemenskapen vilken inte ger utrymme för flera olika sociala rum inom ett och samma fysiska rum. En social eller "samhällelig" lojalitet behöver dock inte utesluta en annan. Detta kräver dock en större differentiering av samhällsmedborgarna, samhällsinstitutionerna och organiseringen av det samhälleliga rummet.

Det transnationella samhället

Den vidare definitionen av diaspora innefattade enligt ovanstående definition de relationer och kontakter som delas av en grupp migranter. Diasporan bildar med denna definition ett socialt nätverk, vilket ligger till grund för samhälleliga processer och fenomen vilka tidigare ofta uppfattats som inomnationella företeelser. De transnationella kontakter och utbyten som äger rum inom diasporan sker dock inte endast mellan centrum och diasporan utan även inom och mellan grupper ute i det diasporiska nätverket. Detta innebär att diasporans centrum till viss del kopplas bort och möjliggör en hybridisering av olika aspekter av diasporiska förhållanden. Denna hybridisering kan exempelvis vara av kulturell eller ekonomisk art och innebära nya möjligheter för de migranter som innefattas av nätverket. Under de senaste årtionena har forskare kommit att undersöka och definiera dessa nätverk av migranter som transnationella sociala fält (Basch m.fl. 1994) och transnationella sociala rum (Pries 1999, Vertovec & Cohen 1999). Utgångspunkten för en definition av det transnationella är bland annat att gränsöverskridande processer och fenomen som inom exempelvis globaliseringsdiskursen bortkopplats från det nationella territoriet, ges en plurilokal eller snarare multilokal förankring. Begreppet transnationalism definieras ofta efter Basch, Glick Schiller och Szanton Blanc (1994) som "the processes by which immigrants forge and sustain simultaneous multi-stranded social relations that link together their societies of origin and settlement ... (thereby) build(ing) social fields that cross geographic, cultural and political borders" (Yeoh m.fl. 2003: 208). Men då de sociala relationerna i denna definition förväntas sträcka sig mellan "sändarland" och "mottagarland" återspeglar denna definition i detta sammanhang faktiskt den diasporiska, snarare än den transnationella, samhällstypen. Thomas Faist m.fl. (2004:3–4) definierar det transnationella rummet som bestående av "relatively stable, lasting and dense sets of ties reaching beyond and across the borders of sovereign states". De transnationella relationerna ska sträcka sig mellan åtminstone två nationalstater och att de ska utgöras av sociala och symboliska band som knyts inom ett nätverk bestående av minst tre personer. Dessa band kan även vara av indirekt art och sträcka sig längre än individens omedelbara omvärld. Att dela ett språk utgör ett exempel på ett sådant indirekt band vilket kan relateras till en transnationell samhällstyp. Inom denna samhälleliga idealtyp bär språket en betydelse som sträcker sig utanför det diasporiska navet, centrum, och samtidigt utanför den enskilda individens omedelbara omvärld. Det transnationella sociala nätverket och de kontakter och utbyten som sker inom detta nätverk återfinns empiriskt inom olika nationalstater vilket i sin tur påverkar nätverkets utformning och utveckling. Det handlar därför om en relativ rumsuppfattning både när det gäller det fysiska och det sociala rummet. Ett fysiskt territorium huserar flera olika samhälleliga rum och det transnationella samhälleliga rummet sträcker sig över flera fysiska territorier. Inom utbildning har exempelvis Christel Adick (2008) definierat tre olika transnationella utbildningskontexter. Dessa består dels av transnationella sociala nätverk, dels av transnationella utbildningsstrategier, dels av spridningen mellan olika nationella utbildningssystem av pedagogiska, utbildningspolitiska och ekonomiska idéer och förutsättningar för utbildning. Genom att

beakta såväl det fysiska rummet som det sociala rummet skapas möjligheter att lämna föreställningen om den nationella containern som reproducerats bland annat genom den metodologiska nationalismen. De *transnationella* nätverken sträcker sig samtidigt över ett internationellt rum av legal pluralism där var stat har sin lagstiftning. Det är ett rum som i sin tur genomgår en homogeniseringsprocess i takt med de transnationella nätverkens utveckling. Den transnationella multilokala förankringen av sociala aktiviteter innebär ökade spänningar gentemot de nationella och multikulturella gemenskaperna av "likhet" (nationella) eller "olikhet" (multikulturella). Den transnationella gemenskapen är samtidigt en av många lager av sociala, kulturella, politiska och ekonomiska lojaliteter och tillhörigheter. Detta innebär även spänningar gentemot det diasporiska samhället i och med lösgörandet från det "centrum" som är ett sammanhållande nav i den diasporiska gemenskapen.

De samhällseliga idealtypernas olika dimensioner

Eftersom samhällstyper är multidimensionella har jag i denna artikel valt ut tre dimensioner som innehåller olika aspekter av studiens empiriska material. De tre dimensionerna är den sociala, den kulturella och den ekonomiska dimensionen vilka valts ut på grund av relevansen för det material som ska analyseras. Andra dimensioner, exempelvis den politiska, skulle kunna vara av intresse men berörs bara till viss del i materialet och utelämnas därför i denna text. Slutligen ska det sägas att de olika dimensionerna inte utgör empiriskt åtskilda företeelser utan att de är sammanvävda i varandra. En aspekt inom exempelvis den ekonomiska dimensionen kan samtidigt tangera den sociala och den kulturella dimensionen.

I den empiriska studien sökte jag uppfattningar om språk sågs som framtidsresurs, möjlighet och kapital av ett antal flerspråkiga gymnasieungdomar. De utsagor som ungdomarna förmedlar utgör en diskursiv verklighet som i sin tur kan förankras i de olika rumsliga samhällstyperna. *Den sociala dimensionen* utgörs av språkets funktion som grund för informantens direkta eller indirekta kontakt med den sociala kontext som informanten utgör en del av. Den sociala kontexten kan bestå av familj, släkt och vänner i delar av informantens nära eller mer avlägsna, även bara potentiella, sociala nätverk. Även uppfattningar om framtida kontakter i det sociala nätverket ryms inom denna dimension. *Den kulturella dimensionen* innefattar de kulturella aspekter som språket antingen bär upp och ger tillgång till eller den kulturella gemenskap som språket i sig självt innebär. Språket kan vidare ges betydelse i den individuella identitetsutveckling som informanten ger uttryck för i sina utsagor genom att språket relateras till informantens bakgrund, socialt nätverk och samhälle. Språkets kulturella betydelse kommer att variera med en mångfasetterad identitetsuppfattning där en eller flera kulturella tillhörigheter kan göra sig gällande. När det kommer till *den ekonomiska dimensionen* utgörs den i det empiriska materialet av de yrkes- och utbildningsmässiga aspekter vilka ligger till grund för ett ekonomiskt kapital i informantens närliggande eller mer avlägsna möjlighetshorisont. Språket som resurs eller möjlighet inom denna dimension rör informantens tilltro till det värde som språket kan innebära inom en

studie- och yrkeskarriär inom och utanför landsgränserna. Tilltron till språkets betydelse ger en bild av uppfattningarnas förankring i de olika samhällstyperna. Av betydelse för denna förankring är informantens uppfattning om vad som är möjligt, snarare än vad som är troligt och realistiskt.

Tabell 2. Tre dimensioner inom fyra samhällstyper.

Samhälleliga dimensioner Samhällstyper	Den sociala dimensionen	Den ekonomiska dimensionen	Den kulturella dimensionen
Det nationella samhället			
Det multikulturella samhället			
Det diasporiska samhället			
Det transnationella samhället			

(Kenndal 2011, förenklad modell av Pries 2005).

De olika dimensionerna ligger till grund för uppfattningar om språket som tillgång, resurs, möjlighet. Skilda uppfattningar kommer inom de olika dimensionerna att ges olika utrymme, och där med olika plats för språket. Genom att det i detta fall rör sig om språk vilka utgör minoritetsspråk gentemot majoritetsspråket, i detta fall svenska, kan de olika utsagorna utgöra en fingervisning om hur samhälleliga fenomen och processer sträcks ut i det fysiska och sociala rummet. Den diskursiva verklighet som utsagorna ger uttryck för konstrueras och reproduceras genom informanternas uppfattningar. Det är dock inte diskurserna i sig som analyseras i denna text utan snarare hur dessa som de uttrycks i informanternas utsagor förankras i de rumsligt skilda samhällstyperna.

Rumslig förankring av uppfattningar om språktillgångar i gymnasieungdomarnas utsagor

De fyra samhällstyperna av det fysiska, territoriella och sociala, samhälleliga rummet är ett försök att skapa analytiska enheter till vilka empiriska fenomen därefter kan relateras. De olika samhällstyperna är konstruerade, inte så mycket för att representera en verklighet, som för att ge möjlighet att analysera och förstå verkligheten så som den konstrueras i exempelvis tal och text. Genom att en analys av detta slag är det även möjligt att förstå vad det innebär att leva i det samhälle som i dagligt tal exempelvis sägs vara både globaliserat och multikulturellt. Samhällsinvånarna lever i olika samhällen, men uppfattningarnas samhälleliga förankring kommer att påverka de val som görs baserade på dessa uppfattningar.

Förankring inom det nationella samhället

En av de mest framträdande utsagorna i hela det material som har tagits fram är uppfattningen om det nationella språkets dominans inom nationalstatens gränser. Föreställningen om att ”vi bor i Sverige och här talar vi svenska” återges av samtliga informanter. Detta gäller oavsett hur mycket de privat praktiserar det icke nationella språket. Det nationella språket utgör där en fond mot vilken ”det andra” språket diskuteras. För att bo i Sverige måste man tala det nationella språket medan andra språk eventuellt ses som en extra tillgång. Utsagan står även stark utan närmare förklaringar och det är svårt att bland informanterna hitta skäl till varför det nationella språket är så viktigt. De förklaringar som ges hämtas framförallt från den ekonomiska dimensionen där det nationella språket ses som en förutsättning för att hävda sig på arbetsmarknaden och inom utbildningssystemet. Skäl för det nationella språkets betydelse inom den kulturella dimensionen ges i enstaka fall. Det handlar då om att man måste kunna det nationella språket för att visa respekt mot samhället och andra samhällsmedborgare. Det gemensamma hålls enligt det skälet ihop av det nationella språket och för att visa att man vill vara en del av detta bör man kunna behärska det. På en fråga om huruvida referenser från ett språk överförs till ett annat, ges följande utsaga och de tre dimensionerna möts.

(...) det är mer 70 % svenska för mig vardagligen, så tror jag inte ..., i skolan pratar jag alltid svenska med kompisarna, även om de är turkar så väljer vi att prata svenska, för det är lättare att kommunicera. Och när jag är hemma så brukar jag prata i telefon med kompisar, då är det svenska. Så brukar vi messa ofta, så skriver vi också svenska och, ja så kommer jag hem och kollar på TV, då är det svensk text också, så det är mycket svenska i mitt liv (...) (Cyrán)

Informanten återger att det nationella språket till stor del fyller vardagens olika utrymmen. Att detta är en realitet för informanterna är troligt men föreställningen om att ”i Sverige talar vi svenska” framträder lika starkt oberoende av den språkliga vardagen. Även de informanter som dagligen använder ett annat språk med föräldrar,

vänner, på fritid och i skolan, i och utanför Sveriges gränser, återger denna uppfattning med stor kraft.

Att det nationella språket framträder som en fond mot minoritetsspråket kommer även till uttryck i valet mellan att följa eller att inte följa modersmålsundervisningen. Uppfattningen att man inte "hinner med" modersmålsundervisningen bygger ofta på att denna konkurrerar med undervisningen i andra språk och då framförallt det nationella språket. Modersmålsundervisningen fungerar i det svenska utbildningssystemet i dagsläget som ett tillägg till den övriga undervisningen och läses därmed utanför det reguljära kursutbudet. Detta gör att modersmålsundervisningen tar alltför mycket fritid i anspråk och måste väljas bort. Man satsar hellre på svenska, engelska och moderna språk vilka finns med i kursutbudet och läses inom det reguljära schemat. Inom idealtypen för det nationella samhället konkurrerar minoritetsspråket med det nationella språket. Genom att välja sida och luta sig mot majoritetsspråket är det möjligt att motivera varför man inte läser modersmålsundervisningen. Beslutet att avstå från undervisningen förankras därmed i logiken för den nationella samhällstypen.

Förankring inom det multikulturella samhället

Den multikulturella samhällstypen ger till skillnad från den nationella samhällstypen ökat utrymme för *olikheter* inom den nationella gemenskapen. Detta kan dock se ut på flera olika sätt. Dels kan det handla om att den språkliga bakgrunden utgör en betydande faktor i informantens identitetsbygge genom att vara något särskiljande (jag talar mitt språk, därför finns jag), vilket bygger på att en olikhet gentemot majoritetsgruppen. Dels kan det handla om att den nationella befolkningen utgör en relativt heterogen massa och att den egna olikheten ger samhörighet med andras olikheter. Bland de informanter som finns med i undersökningen är det främst den första olikheten som gör sig gällande. När det gäller olikhet som likhet gäller det i detta material snarare i förhållande till andra minoriteter än till majoriteten. Just detta fenomen är något som ofta uppmärksammas i samband med diskussionen kring föreställningen om det multikulturella samhället. Det multikulturella finns bland minoritetsbefolkningen snarare än bland majoritetsbefolkningen.

Man märker ju det alltså, man har ju syrianska vänner, kurdiska vänner, och man märker ju hur dom älskar sitt språk, dom vet vart dom kommer ifrån, och så där. Det påverkar ju mig också... (Emran)

För i Sverige, då är det ju många invandrare, då talar alla många olika språk, så det vore kul om man kunde kommunicera med några som inte kunde svenska liksom. (Cyran)

Språkets funktion som nyckel till den kulturella bakgrunden är en annan av de utsagor som framträder allra tydligast i materialet. Detsamma gäller uppfattningen om att bristande språkkunskaper kan leda till att kulturella värden går förlorade återkommer ofta. Risken att bli "svensk" och glömma var man kommer ifrån, är överhängande

och det finns en uppfattning att man tappar språket om man växer upp i ett område bestående av en stor andel ur majoritetsbefolkningen. Att läsa och utveckla det icke-nationella modersmålet är en förutsättning för att kunna föra språket vidare till sina barn. Detta gäller även om man i övrigt inte ser något större ekonomiskt eller socialt värde i språkkunskaperna. Viss ekonomisk nytta kan man dock se.

...jag tror att jag kan ha fördel (som polis). Jag tror att jag kan ha, ja, för... det är ju inte alltid svenska-svenskar som begår brott liksom, alltså... (Cyran)

Jaa alltså, det har ju hänt flera gånger att som i Skärholmen där jag bor så kanske det har kommit in så här gamla gummor som inte kan prata svenska och då har dom frågat så här : 'Kan du arabiska, kan du arabiska?' Och då har jag översatt. (Zeynab)

Den språkligt heterogena befolkningen ger en ökad nytta åt språkkunskaperna. Och inom skolväsendet finns enstaka exempel på hur möjligheter förankras inom ramen för det multikulturella rummet.

Det var ju så i grundskolan, när vår turkiska lärare fick komma med på våra mattelektioner för att visa oss uppgifterna med turkiska ord. Det var så hära, man förstår kanske, jag kan prata för mig själv, jag förstod mycket bättre när hon förklarade på turkiska, matten. Och jag tycker att det där hjälpte mig ganska mycket, så jag tycker att det där är... skolan visade ju så hära... Det där var ganska bra och det hjälpte mig ganska mycket, mig plus mina andra vänner. Så det där var en bra ide som skolan kom på... (Ana)

När det kommer till den ekonomiska dimensionen återkommer det däremot ofta att modersmålsundervisningen ger möjlighet till formella gymnasiepoäng, vilka kan höja det sammantagna betygssnittet och öka chanserna till en plats på en eftertraktad utbildning. Strategiska val anses till stor del ligga till grund för valet att följa modersmålsundervisningen. Samtidigt, paradoxalt nog, kan samma resonemang fungera som skäl att avstå från att följa undervisningen. Om man anser sig ha de poäng och betyg man behöver eller om man anser att förkunskaperna är så dåliga att utsikterna till ett högt betyg få, är chansen stor att modersmålsundervisningen väljs bort.

Att det råder brist på möjligheter i den ekonomiska dimensionen visar sig även i uppfattningen att det räcker med att prata språket hemma och att det därför inte är nödvändigt att följa modersmålsundervisningen. Att klara sig i dagligt tal inom den sociala dimensionen anses av vissa vara tillräckligt. Vidare går det bra att blanda olika språk i kontakten med det sociala nätverket. Att det finns ett åtminstone potentiellt socialt nätverk i vilket man inte skulle klara sig ses inte alltid som något problem. Utifrån den multikulturella samhällstypens logik är detta helt rationellt då den nationella samhällsliga containern, på samma sätt som med den nationella typens logik, ger det nationella språket ett stort värde i och med föreställningen om att de samhällseliga aktiviteterna är begränsade till området inom landets gränser. Att minoritets-

språken har en låg status inom nationens gränser verkar också minska språkets värde för informanterna

Det är någonting, elever, till och med samma elev, om statusen för persiskan skulle vara högre så skulle samma elev kanske inte bry sig om betygen han skulle få och gått in i persiskan ändå. Men just persiska språket det... jag menar, det är ett muslimskt land, terrorister, jag vet inte vad. (Kaveh)

Eh... Jag tror att dom kanske skäms för sitt ursprung, och dom vill inte ta del av det för att dom kanske, dom känner väl inte att dom har, om ens ursprung inte har betydelse för en själv eller ens ursprungliga land då kanske man, då ser man ingen nytta med att kunna det språket... så jag vet inte, dom kanske har vant sig vid Sverige och dom ser kanske Sverige som sitt ursprungliga land... (Sara)

Ingen av informanterna säger sig själva påverkas av den allmänna uppfattningen om minoritetsspråken eller språkens status i samhället, ändå uttrycks uppfattningen att de som inte vill utveckla sitt icke-nationella språk, vill komma bort från sin bakgrund.

Förankring inom det diasporiska samhället

Till skillnad från den multikulturella samhällstypen innebär den diasporiska samhällstypen en utvidgning av det samhälleliga till att innefatta det som finns utanför landets gränser. Och till skillnad från den transnationella samhällstypen är det främst relationen till det som ovan har kallats centrum (men som kanske i många andra fall skulle kallas periferi) som de diasporiska relationerna riktas. Relationen med centrum vilket ungdomarna ofta benämner som hemlandet, framträder tydligt i det empiriska materialet och denna relation utgör därmed en viktig distinktion mot de övriga samhällstyperna. Denna samhällstyp är plurilokal och bygger därmed på en relativ rumsuppfattning samtidigt som det inte innebär en föreställning om ett multilokalt socialt nätverk som fritt sträcker sig över landsgränserna utan det relateras med nödvändighet till det centrum som ligger till grund för den diasporiska samhällstypen. "Centrum" uppfattas hos samtliga informanter som nära förknippat med modersmålet. Detta gäller oberoende av om informanten vistats där eller har vardagliga kontakter med "hemlandet" eller inte. Vissa uttrycker födelselandet Sverige som hemlandet och "centrum" som föräldrarnas hemland. Inom den sociala dimensionen uppfattas språket som en förutsättning för att upprätthålla kontakterna med centrum. Informanterna skiljer sig dock åt i hur mycket vardagliga kontakter de har med släkt och vänner men alla refererar till föräldrarnas kontakter och eventuella resor till diasporans centrum. Vissa uppfattar sig ha flitiga kontakter och att dessa förväntas öka, bland annat med den tekniska utvecklingen och ökad tillgång till internetuppkopplingar i centrum. Resor till diasporans centrum är vanliga bland informanterna men antalet varierar kraftigt då detta är resurskrävande och då det finns andra potentiella resmål

av intresse. Resor till centrum återkommer dock som en viktig anledning till att läsa och utveckla språket.

Självklart är det en del av mig och jag skulle nog kalla det värdefullt därför, bara som exempel, om jag, när jag åker till Iran, hemlandet, så när jag är där om jag inte skulle kunna tala persiska, det skulle vara värdelöst för mig, det skulle vara världens tråkigaste tid för mig... om jag skulle gå dit, jag skulle inte förstå någonting. (Kaveh)

När man inom ramen för den multikulturella logiken klarar sig med det språket man talar hemma, ställer de sociala kontakterna inom den diasporiska gemenskapen högre krav på språkkunskaperna. Detta kan komma till uttryck som en ren ovilja att besöka hemlandet men mer vanligt är att det utgör en källa till stress när språket man har lärt sig i diasporan inte räcker till mer än att göra sig förstådd.

Alltså jag tror att det kommer att vara nyttigt att kunna det i framtiden för både alltså som en vuxen man att man kan sitt språk, förstår du? Jag vill inte vara den som typ, alltså, som sitter där bland turkiska vänner i Turkiet och sen pratar alla turkiska och sen när jag har något att säga så märker man att jag inte är så utvecklad i det. (Emre)

I samband med diskussioner kring just detta ämne tar många informanter upp att deras språkkunskaper är mer välutvecklade i svenska än i det språk som de har uppgett som sitt modersmål. Samtidigt hävdar de att vistelser i miljöer där språket talas i större utsträckning innebär att språket utvecklas snabbt och att det efteråt kan kännas lite avigt att prata svenska. Medvetenheten om att centrum kräver ett mer utvecklat språk än vad som pratas ute i diasporan gör att det blir relevant att skilja det multikulturella från det diasporiska. Kontakterna med centrum kommer att påverka och påverkas av hur språkkunskaperna upprätthålls i diasporan.

När det kommer till den ekonomiska dimensionen framträder ett antal aspekter, dock sparsamt och de ges långt mindre betydelse än den sociala dimensionens aspekter. Utsagor om ekonomiska förhållanden i centrum framträder som ett problem hos informanterna. Man talar om arbetslöshet bland släktingar och övriga lokalbefolkningen i centrum och om brister i de egna språkkunskaperna som ligger till hinder för ekonomiska utbyten. Exempel på detta kan vara köp av dagligvaror eller ombyggnad av fastighet, där det föreligger risk för att bli lurad då man ses som turist eller utomstående. Tankar kring en framtida arbets- och yrkeskarriär begränsas även av släktingar och vänners ekonomiska ställning och erfarenheter på arbetsmarknaden. Ingen av informanterna ger uttryck för självständiga tankar om att ett socialt nätverk i två länder skulle kunna ligga till grund för ekonomiska förhållanden. Ett mindre antal familjer äger fastigheter i centrum av vilka några hyrs ut under större delen av året. Detta genererar vissa inkomster och fastigheternas värde stiger. Att köpa fastigheter är dock kostsamt och uppfattas inte som realistiskt av merparten av informanterna. På frågan om informanterna uppfattar att det finns en potentiell arbetsmarknad i centrumlandet säger en informant så här:

Ah, men det är ju så hära om man typ samarbetar med Turkiet och säljer varor till varandra och så. Det är alltid bra att kunna turkiskan då. Om man jobbar med något turkiskt företag kanske, så kan man... då är det jättebra att man kan turkiska. Och bra turkiska behövs det för det också... så jag tycker att det är bra. (Ana)

Vidare finns det i materialet i mindre utsträckning uppfattningar om möjligheter till studier inom högre utbildning. Den annars framträdande diskursen om gränsöverskridande utbildningsstrategier verkar inte ha slagit igenom inom den grupp ungdomar som här studerats. Även om möjligheterna till studier i centrum ligger bortom den omedelbara möjlighetshorisonten ges ett antal exempel. Men språkkunskaperna och centrumlandets internationella status ligger i vissa fall till hinder för en diasporisk utbildningsstrategi. Tanken om att läsa på ett universitet kan vara ett stort steg i sig och de språkliga erfarenheterna gör i många fall att informanterna värjer sig för denna tanke. Att centrumlandets status gör att utbildningsstrategin riktas åt ett annat håll beror främst på den anglosaxiska världens dominans på utbildningsområdet.

Jag vill... alltså jag vill jättegärna studera i... alltså gå på ett universitet i Libanon, något engelskt eller internationellt universitet där. Men alltså det är ju bättre om jag går här... Om man kommer från ett libanesiskt universitet så har man ju inte samma möjlighet att få jobb för att det är...

Eh... det finns ju dom här Oxford University och dom där bra universiteten. Om man studerar där då är det ju jättebra för om man söker jobb sen, då tar dom ju först in dom eleverna för det universitetet har hög standard.

I alla fall inte i Beirut även ifall jag vet att de har bra utbildning där. (Sara)

För informanten ovan är det inte språkkunskaperna utan centrumlandets status som gör att blickarna riktas mot andra delar av världen.

Den kulturella dimensionen framträder sparsamt bland informanternas utsagor. Möjligheterna inom denna dimension rör mest förmågan att kunna läsa och skriva.

Det är ju bra för mig, om jag är i ett arabiskt land så kan jag ju läsa vägskyltar till exempel eller alltså skyltar, läsa tidningar, sådana saker, det är ju bra för mig. (Sara)

Informanterna uttrycker inte något större kulturellt utbyte med centrum. Att kunna gå på bio, och läsa litteratur återges som möjligheter, men vardaglig aktivitet på exempelvis forum på Internet finns inte med i ungdomarnas utsagor. Dessa forum kan ligga till grund för sociala kontakter med nätverket, exempelvis via olika former av sociala medier som Facebook, men inte i någon vidare kulturell bemärkelse. Den realpolitiska situationen i centrum skulle kunna sägas vara en del av den kulturella dimensionen och denna påverkar relationerna till centrum. Krigen i Libanon och Irak, terrorism och den turkiska inrikespolitiska situationen kan vara exempel som dyker

upp i materialet. Uppfattningar som påverkas av denna aspekt rör dock oftare vardagslivet i diasporan och därmed den multikulturella samhällstypen.

Förankring inom det transnationella samhället

Även om den diasporiska samhällstypen kan sägas vara transnationell, utgör den transnationella samhällstypen en frigörelse från diasporans centrum och kan snarare liknas vid ett multilokalt nätverk av länkar och noder, där centrum är en nod bland många andra. Genom detta får språket än större betydelse eftersom språket kan fungera som en av flera sammanhållande faktorer inom nätverket. Inom den sociala dimensionen har informanternas utsagor en tendens att vara flyktiga jämfört med när de förankras inom den diasporiska samhällstypen.

... det är en sak med Iran efter revolutionen, jag vet inte när det var, många iranier flydde till Amerika, till Tyskland, överallt i världen, så vi finns lite överallt, så... det kan alltid hjälpa kommunikationen. (Kaveh)

Jag menar det spelar ingen roll om mitt språk hade varit rövarspråket eller persiska, om vi är kompisar och vi talar persiska, det ger en viss samhörighet, en indirekt samhörighet, det kan vara någonting. Sen, men jag använder det t.ex. när jag talar på telefonen kanske med någon släkting från Iran, iranier rent allmänt, kanske man möter någon här och där. (Kaveh)

Det sociala nätverket finns ofta spritt i olika länder i världen men att dessa skulle utgöra en källa för närmare sociala relationer uttrycks sällan. Man ser inte språket som sammanhållande faktor på samma sätt som när man refererar till centrum. När det gäller centrum utgör språket en nyckel till både familj och samhälle. Liknande utsagor förankrade i ett multilokalt transnationellt nätverk där språket utgör en nyckel även till såväl det större sociala nätverket som till olika platser uttrycks inte på samma sätt.

Men när det kommer till den ekonomiska dimensionen är en framtid inom ett transnationellt företag en tänkbar möjlighet hos ett flertal informanter.

Jag vill bli ambassadör så då är ju arabiska, det är ju jättebra om jag kan arabiska eller ju mer språk jag kan desto bättre Eh så det är ju bra med jobb. (...) Man får flytta runt i olika länder och då kanske jag., jag vet inte, jag tror inte att man får, jag får inte vara ambassadör i Libanon eftersom jag är libanes, jag är inte säker men jag har hört det. Men i andra länder som till exempel Syrien och andra länder, då är det ju bra om jag kan arabiska och sen i andra världsländer så hära... Det finns ju araber överallt ungefär tror jag för att det finns en... I islam så använder dom ju arabiska och då är det ju många som snackar arabiska, som kan arabiska, så då är det ju jättemånga i världen som kan arabiska så... (Sara)

Om vi säger att jag ska jobba på t.ex. företag du vet så... internationella relationer du vet, och grejer, så kan jag använda arabiskan där och jag kan ju prata engelska, jag går ju i engelsk skola också men arabiska är ju ett plus också. Ifall jag ska jobba, säg mitt företag ska jobba med ett arabisktalande företag i ett arabisktalande land... ja. (Ali)

Om man inom ramen för det multikulturella samhället kunde se möjligheter med att tala ett språk som en viss del av befolkningen talar inom nationens gränser rör det sig inom det transnationella samhället om språkets spridning över nationsgränserna och den arbetsmarknad som detta öppnar för. Uppfattningarna begränsas dock av föreställningen om de nationella majoritetsspråkens dominans runt om i världen. För en informant som uppgett att det sociala nätverket finns bland annat i Tyskland är det inte helt uppenbart att detta nätverk kan innebära ekonomiska möjligheter i framtiden. I Tyskland pratar man tyska som man i Sverige talar svenska. När denna potential förs på tal i en direkt fråga ser dock informanten möjligheten.

Jag har tänkt mer på att alltså om man ska söka jobb i det landet så är det inte någon merit eller någonting om man kan turkiska, för det är ju inte deras språk. Men annars, jo det vore smart om man hade en turkisk chef i Tyskland, då skulle man kunna kommunicera på turkiska då. Jo det skulle vara smart faktiskt. Men man har ju känt också hur tyskarna alltså, att dom inte vill ha så många turkar längre, ja man ser ju det på nyheterna och man har ju hört att man vill betala dom för att dom ska åka bort därifrån... Man har ju hört många sådana grejer så, man känner sig inte riktigt välkommen då. (Emran)

Informanten är medveten om att det bor många turkar i Tyskland men kopplar själv inte ihop det med ekonomiska förhållanden. Insikten om att det faktiskt finns sådana möjligheter begränsas ytterligare av de kulturella motsättningar inom landet som informanten känner till. Vidare är det bland informanterna främst den mer kommunikativa aspekten av språket som förs på tal när det kommer till den ekonomiska dimensionen inom ramen för den transnationella samhällstypen. Att språket ger en samhörighet och därmed potentiella kontakter förekommer sparsamt i materialet. Den kulturella dimensionen berörs för övrigt sporadiskt och handlar främst om religion där islam tas upp som ett exempel.

Samhälleliga utrymmen för språket som möjlighet

I talet kring samhällets gränsoverskridande utveckling, både inom och utom den akademiska världen, finns ofta en viss diskrepans mellan teori och empiri. Det kan i vissa fall handla om att påvisa vad som är globalt eller lokalt, nationellt eller transnationellt. I andra fall kan det röra sig om studier där identitet, etnicitet och attityder till språk ses som konsistenta entiteter vilka människor antingen har eller inte har. Dessa diskussioner leder till en missvisande bild av hur dagens sociala processer och fenomen utspelar sig över nationsgränserna. Det vore bättre att använda förklaringsmo-

deller som ger en mer komplex bild där det inom vardagslivets rumsliga utbredning ges plats för skalmässig variation. Vi kan då nå en ökad förståelse för dessa processer och fenomen. I denna artikel har jag velat visa hur flerspråkighet kan uppfattas och ligga till grund för närliggande och framtida möjligheter inom ett flerdimensionellt och skalmässigt skilda sociala och fysiska rum. Genom att låta en sådan förståelse ligga till grund för en kommande utbildningspolitisk diskussion kring modersmålsundervisning och minoritetsspråkens betydelse för ungdomars sociala utveckling, exempelvis inom en studie- eller yrkeskarriär, kan dessa språk få mer uppmärksamhet än vad som hittills varit fallet. Uttalanden som att "(f)lerspråkighet är bra, men svenska är grunden för allt eftersom vi bor i Sverige (...)" (Dagens Nyheter 2006-06-13) bör åtföljas av förståelsen för den rumsliga utbredning som här har synats. Om svenska är grunden för "allt" kan inte ett annat modersmål än svenska vara grunden för någonting alls. Inom en nationellt rumslig samhällstyp är svenska grunden för allt. Inom en multikulturell samhällstyp är svenska grunden för en hel del, men långt ifrån allt. Det icke-nationella språket ges därmed utrymme att fylla en funktion och vara grunden för någonting, exempelvis som etnicitetsmarkör. Genom en postnationell (transnationell eller diasporisk) samhällstyp kan vi se att svenska får mindre betydelse och att andra språk kan vara grunden för en utökad betydelse, exempelvis kontakten med släktingar eller till och med en yrkeskarriär. Möjligheter riskerar att falla bort om de inte ges utrymme. Genom att analysera och omformulera hur exempelvis kunskap, karriärskapande och entreprenörskap förmedlas till ungdomar kan dessa ungdomar utveckla sina rumsuppfattningar och därmed se de potentiella möjligheter som ett minoritetsspråk kan föra med sig. Begrepp som "invandrarelit" och "näringslivets Zlatan" (Dagens Nyheter 2009-05-19) leder snarare till att reproducera myten om invandrarföretaget än en förståelse kring vad invandrarbakgrund innebär för företagande (Najib 1999).

Inom utbildningsväsendet finns det en möjlighet att se över hur språktillgångar förs in i talet om lärande och ungdomars utbildnings och yrkesstrategier. En berättelse om språk som rymmer fler avgränsningar än nationella och internationella kan leda bort från stereotyper kring minoritetskap och invandrarbakgrund. Detta gäller inte bara i modersmålsundervisningen och andra ämnen utan även i utvecklingssamtal samt studie- och yrkesvägledning. Förståelse för olika rumsliga uppfattningar kan även bidra till att flerspråkiga ungdomar och olika aktörer i deras omgivning kan tolka en mer komplex verklighet av etnicitet, identitet och social tillhörighet än den som ryms i begreppspar som "svensk" respektive "invandrare" och "vi och dem". Jaget och viet i människors utsagor kan innebära olika saker inom olika rumsliga kontexter. De samhällstyper som har presenterats i denna text ger ett större utrymme för subjekspositioner av olika slag.

Syftet med denna text var att testa hur ungdomarnas uppfattningar förankrades inom och relaterade till de fyra rumsliga samhällstyper som konstruerats. Samhällstyperna gick att använda som begreppslig bas för samtliga informanter. Det är alltså möjligt att föra en diskussion kring samhällets globalisering och gränsöverskridande utveckling där det multikulturella, diasporiska och transnationella ges en mening när

ungdomar tänker och talar om möjligheter. Detta gäller även om det fanns stora skillnader i hur utvecklade deras utsagor var inom de olika konceptuella samhällstyperna och dessas olika dimensioner. Jag har funnit att ingenting tyder på att individer eller grupper skulle kunna sägas vara endast "transnationella" eller endast "multikulturella" på det sätt som ofta beskrivs inom den samhällsvetenskapliga forskningen. Det jag har visat i analysen är att ungdomarnas utsagor förankras, dock till olika grad, inom alla de fyra samhällstyper som tagits upp i texten. Det kan dock vara relevant att försöka hitta förklaringsmodeller till variationer i ungdomarnas rumsliga förankring av möjligheter. Varför ser vissa det som andra har *svårare* att se? Språkundervisningen kan med globalisering och en utsträckt språklig livsvärld ta nya grepp om flerspråkiga ungdomars språkutveckling och på så sätt öppna fönstret mot världen snarare än att stänga in ungdomarna i innehållslösa kategorier med språket som grund.

Referenser

- Adick, C. (2008) "Transnational organisations in education." 126–154 i L. Pries (red.) *Rethinking transnationalism: the meso-link of organisations*. London: Routledge .
- Agnew, J. (1994) "The territorial trap: the geographical assumptions of international relations theory", *Review of International Political Economy* 1 (1):53–80.
- Anderson, B. (1993) *Den föreställda gemenskapen: Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos.
- Bailey, A. J. (2001) "Turning transnational: Notes on the theorisation of internal migration", *International Journal of Population Geography* 7 (6):413–428.
- Basch, L. (1994) *Nations unbound: transnational projects, postcolonial predicaments, and deterritorialized nation-states*. Basel: Gordon and Breach.
- Bermejo, R. & B. Eriksson (2009) "Satsa på invandrarelit", *Dagens Nyheter* 05 maj.
- Bourdieu, P., J.-C. Chamboredon, & J. C. Passeron, (1991) *The craft of sociology: epistemological preliminaries*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Braziel, J. E. & A. Mannur (red.) (2003) *Theorizing diaspora: a reader*. Malden, MA: Blackwell Pub.
- Brubaker, R. (1994) "Rethinking nationhood: Nation as institutionalized form, practical category, contingent event", *Contention* 4 (1):3–14.
- Brubaker, R. (2005) "The 'diaspora' diaspora", *Ethnic and Racial Studies* 28, (1):1–19.
- Bunar, N. (2001) *Skolan mitt i förorten: fyra studier om skola, segregation, integration och multikulturalism*. Diss. Växjö: Linnéuniversitetet.
- Calhoun, C. J. (2007) *Nations matter: culture, history, and the cosmopolitan dream*. London: Routledge.
- Cohen, R. (1997) *Global diasporas: an introduction*. London: UCL Press .
- Cromdal, J. & A.-C. Evaldsson (2003) "Flerspråkighet till vardags – en introduktion", i Aarsæther, F., J. Cromdal & A.-C. Evaldsson *Ett vardagsliv med flera språk*. 1. uppl. Stockholm: Liber.
- Dahlstedt, M. (red.) (2007) *Utbildning, arbete, medborgarskap: strategier för social inkludering i den mångkulturella staden*. Umeå: Boréa.

- Denzin, N. K. & Y. S. Lincoln (red.) (1994) *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Englund, T. (2005) *Läroplanens och skolkunskapens politiska dimension*. Göteborg: Daidalos.
- Eriksen, T. H. (1998) *Etnicitet och nationalism*. Nora: Nya Doxa.
- Eriksen, T. H. (2007) *Globalization: the key concepts*. Oxford, UK: Berg.
- Faist, T. & E. Özveren (red.) (2004) *Transnational social spaces: agents, networks and institutions*. Ashgate: Burlington, VT.
- Fenton, S. (2003) *Ethnicity*. Cambridge: Polity.
- Gilroy, P. (1994) "Diaspora", *Paragraph* 17 (1):207–212.
- Heater, D. B. (1998) *The theory of nationhood: a platonian symposium*. New York: St. Martin's Press.
- Heater, D. B. (2004) *A brief history of citizenship*. New York: New York University Press.
- Held, D. (2006) *Models of democracy*. Cambridge: Polity.
- Hirst, P. Q. & G. Thompson (1999) *Globalization in question: the international economy and the possibilities of governance*. Malden, Mass.: Polity Press.
- Hobsbawm, E. J. (1983) "Introduction: Invention of traditions", 1–14 i E.J. Hobsbawm & T. O. Ranger (red.) (1997) *The invention of tradition*. Cambridge: University Press.
- Holden, B. (red.) (2000) *Global democracy: key debates*. London: Routledge.
- Isling, Å. (1988) *Kampen för och mot en demokratisk skola. 2, Det pedagogiska arvet*. Stockholm: Sober .
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kymlicka, W. (1995) *Multicultural citizenship: a liberal theory of minority rights*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Kymlicka, W. (2001) *Contemporary political philosophy: an introduction*. 2. ed. Oxford: Oxford University Press.
- Lundgren, U. P. (1979) *Att organisera omvärlden: en introduktion till läroplansteori*. Stockholm: LiberFörlag (på uppdrag av Gymnasieutredningen).
- Lyon, J. (1996) *Becoming bilingual: language acquisition in a bilingual community*. Clevedon: Multilingual Matters, Macmillan Press Ltd.
- Malkki, L. (1992) "National Geographic: The Rooting of peoples and the territorialization of national identity among scholars and refugees". *Cultural Anthropology* 7, (1):24–44.
- Najib, A. B. S. (1999) *Myten om invandrarföretaget: en jämförelse mellan invandrarföretagande och övrigt företagande i Sverige*. Stockholm: Rådet för arbetslivsforskning. www.larena.se/dokument/rapporter/njof/RAPP09MY.PDF
- Olson, M. (2008) *Från nationsbyggare till global marknadsnomad: om medborgarskap i svensk utbildningspolitik und 1990-talet*. Diss. Linköping : Linköpings universitet.
- Painter, J. & C. Philo (1995) "Spaces of citizenship: an introduction". *Political Geography* 14 (2):107–120.
- Pries, L. (2005) "Configurations of geographic and societal spaces: a sociological proposal between 'methodological nationalism' and the 'spaces of flows'". *Global Networks* 5, (2):167–190.

- Pries, L. (red.) (1999) *Migration and transnational social spaces*. Aldershot: Ashgate.
- Pries, L. (red.) (2008) *Rethinking transnationalism: the meso-link of organisations*. London: Routledge.
- Richardson, G. (1883) *Drömmen om en ny skola. Idéer och realiteter i svensk skolpolitik 1945–1950*. Skara: Liber.
- Robertson, S. L. & R. Dale (2008) *Researching education in a globalising era: Beyond methodological nationalism, methodological statism, methodological educationism and spatial fetishism*. Published by the centre for globalisation, education and societies, University of Bristol, Bristol BS8 1JA, UK at: <http://www.bris.ac.uk/education/people/academicstaff/publications/15slr/>
- Romaine, S. (1995) *Bilingualism*. 2. ed. Oxford: Blackwell.
- Rose, G. (1997) "Situating knowledge: positionality, reflexivities and other tactics". *Progress in Human Geography* 21 (3):305–320.
- Schiffauer, W. (red.) (2004) *Civil enculturation: nation-state, schools and ethnic difference in four european countries*. New York: Berghahn.
- Siu, L. (2001). "Diasporic cultural citizenship: Chineseness and belonging in Central America and Panama." *Social Text* 69:7–28.
- Skolverket (2006) *Gymnasieskola 2007*. Stockholm: Skolverket 2. uppl. (2006).
- SOU 2008:27 *Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola*: betänkande. Stockholm: Fritzes.
- Thörn, H. (2002) *Globaliseringens dimensioner: nationalstat, världssamhälle, demokrati och sociala rörelser*. Stockholm: Atlas.
- Vertovec, S. & R. Cohen (red.) (1999) *Migration, diasporas and transnationalism*. Cheltenham: Elgar.
- Weber, M. (1949) *The methodology of the social sciences*. New York: Free Press.
- Wimmer, A. & N. Glick Schiller (2008) "Methodological nationalism, the social sciences, and the study of migration: An Essay in historical epistemology", 104–117 i Levitt, P. & S. Khagram (red.) *The transnational studies reader: intersections and innovations*. New York: Routledge.
- Witt-Brattström, E. (2006) "Miljonsvenskan – en mediebluff". *Dagens Nyheter* 13 maj.
- Yeoh, B., K. Willis & A. Khader Fakhri (2003) "Introduction: Transnationalism and its edges". *Ethnic and Racial Studies* 26 (2):207–17.

Författarpresentation

Robert Kenndal studerar inom Forskarskola i geografi, vid Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet och arbetar som gymnasielärare vid Tumba gymnasium i Botkyrka. Studierna är inriktade på (minoritets-) språkets sociala och rumsliga aspekter. Ytterligare resultat kommer att presenteras i en licentiatuppsats under hösten 2011.